

Anne-Baba ile Okul Öncesi Çocuk Arasındaki İlişki

Relationship Between Parents and Preschool Children

Nilgün Öngider

ÖZET

Özellikle okul öncesi dönemde çocuğun duygusal gelişimi için ebeveynin çok önemli bir rol oynadığı bildirilmektedir. Çocuk ve ebeveyn ilişkisinde birçok ilişkili faktör vardır. Çocukların ebeveynleri ile öznel deneyimlerini anlamak oldukça önemlidir. Annenin kişilik özelliklerinin bu ilişkinin kalitesinde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir. Birçok ebeveyn çocuklarıyla yakın ve içten bir ilişki kurmayı arzu eder. Aynı zamanda, çocukların da duygusal yakınlığa, emniyete ve güvenliğe ihtiyacı vardır. Bağlanma, çocuk ile temel bakım veren arasında gelişen güçlü bir duygusal bağdır. Güvenli bağlanma çocuğun duygusal gelişimini olumlu yönde etkilemekte ve psikolojik sağlık açısından koruyucu bir etken oluşturmaktadır. Çocuğun psikolojik sağlığı sıklıkla ebeveynlerinin davranışlarını nasıl anladığı ve yorumladığına bağlıdır. Yetersiz ebeveynlik durumu çocukta görülen psikolojik problemler için önemli bir risk faktörüdür. Olumsuz ebeveyn tutumları ile çocuklarda görülen psikopatolojiler arasında ilişki olduğunu gösteren birçok araştırma bulgusu vardır. Bu araştırmanın temel amacı, anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişkiyi gözden geçirmektir.

Anahat Sözcükler: Okul öncesi çocuk, anne-baba, çocuk-ebeveyn ilişkisi.

ABSTRACT

Parents play a key role in the emotional development of child especially in preschool age. There are many related factors in the relationship of child and parent. It is important to understand children's subjective experiences with their parents. Temperamental characteristics of the mother have an important role to play in the quality of this relationship. Most parents desire to have deep, intimate relationships between their children. Also, children need emotional closeness, safety and security. Attachment is the strong emotional bond that develops between child and primary caregiver. The secure attachment

style increases the emotional development of child positively and it may serve as a protective factor for psychological well-being. Children's well-being often depends on how children perceive or interpret their parents' behaviors. Poor parenting practices represent some of the most risk factors for psychological problems in childhood. There are many research results show that correlation between the parental negative attitudes and the psychopathology of the children. The present study aimed to review the relationship between parent and preschool children.

Keywords: Preschooler, parent, child-parent relationship.

Aile, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen karı-koca, anne-baba-çocuk ve kardeşler alt sistemlerinden oluşmaktadır. Özellikle okul öncesi dönemdeki yani 0-6 yaş arasındaki çocuklar için anne ve baba-sıyla ilişkileri oldukça önemlidir.[1] Ebeveynlerin çocukla ilişkilerinin yanı sıra, ebeveynlerin birbiriyle ilişkilerinin de çocuk üzerinde oldukça fazla etkisi olduğu bilinmektedir.[2,3] Bu bağlamda, ailedeki alt sistemler arasındaki ilişkilerin sağlıklı olduğu ve yıkıcı çatışmaların olmadığı aile yapılarında çocukların psikolojik açıdan uyumlu olacakları öngörülmektedir.[4-8]

Yirminci yüzyılla birlikte aileye bakışta önemli değişiklikler olmuştur. Hatta ebeveynlik de evlilikten bağımsız olarak düşünölmeye başlanmıştır. Ayrıca, bu süreçte çocuğun duygusal değerinin de arttığı belirtilmektedir.[9] Modern ailelerde ebeveynler, maddi ve duygusal tüm kaynaklarını, enerjilerini ve dikkatlerini çocuk yetiştirme üzerinde yoğunlaştırmaktadır. Kadın için ebeveynlik bir görev olmaktan çıkıp kişisel bir karar haline gelmektedir. Artık bir kadının sadece evli olduğu için çocuk sahibi olmadığı; çocuk sahibi olmanın evliliğin bir rutini değil, kadının bağımsız bir kararı haline geldiği belirtilmektedir.[9]

Ebeveyn-çocuk ilişkisi, çocuğun kişilik gelişiminde de son derece önemli bir rol oynamaktadır. Kişinin psikolojik gelişimi üzerinde çok önemli olan çocuklukta ebeveyn-çocuk ilişkisinin etkileri, birçok kuram çerçevesinde gerek klinisyen gerekse araştırmacılar tarafından çalışılmıştır.[10] Birçok kuramcı tarafından farklı kavramlarla açıklansa da çocuğun yaşamının ilk yıllarının yaşamının sonraki dönemlerinde ne kadar etkili olacağı tartışmasızdır. Başka bir şekilde söyleyecek olursak, yaşamın ilk yılların kişiliğin temellerinin atıldığını düşünölecek olursa bu temelin özelliklerinin önemi daha iyi anlaşılabilir.[10,11]

Bireyin psikolojik, sosyal gelişimi ve kişilik özelliklerinin temellerinin atıldığı okul öncesi dönemin yani 0-6 yaş arası çocukluk çağıının oldukça önemli

olduğu bilinmektedir. Bu dönem üzerinde ebeveyn-çocuk ilişkisinin etkileri de yadsınamaz. Bu çalışmada, anne-baba ile okul öncesi çocuk arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesi amaçlanmıştır.

Çocuk Gelişimi ve Anne-Baba-Çocuk İlişkisini Açıklayan Kuramlar

Hem çocuğun gelişim süreçlerinin hem de ebeveyn çocuk ilişkilerinin birçok kuramcı tarafından farklı kuramsal çerçeveler içinde ve farklı kavramlarla açıklandığı görülmektedir. Bu yazıda belli başlı kuramsal çerçeveler içinde ve bu kuramlar içinde yer alan önemli kavramlar üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Psikanalitik Kuramın Çocuk Gelişimine Bakışı

Sigmund Freud'un klasik psikanalitik kuramı ile başlayan süreçte çocuk gelişimi tüm psikanatik kuramcılar tarafından üzerinde durulan bir konu olmuştur.[11] Sigmund Freud, kişilik gelişiminin ilk 5 ya da 6 yıldaki deneyimlerle oluştuğunu savunur. Yetişkin kişiliğinin temellerinin çocukluk yıllarında oluştuğunu ve psikocinsel gelişim dönemlerinin her birinin yetişkin kişiliğine etkisi olduğunu belirtmiştir. Freud'dan sonra birçok kuramcı psikanalitik çerçevede çocukluk dönemi, kişilik gelişimi ve anne-baba-çocuk ilişkilerini incelemiştir. Freud, çocuğun gelişimini beş dönemde incelemiştir.[11]

Erikson, kişilik gelişimin yaşam boyu devam ettiğini belirterek Freud'un beş gelişim dönemini geliştirerek sekiz dönem içinde tanımlamıştır. Ego işlevlerinin önemini vurgulamıştır.[12] Erikson, "istekler" ve "olması gerekenler" olarak iki kutuplu bir yapı üzerinde durmuştur. Egonun bir yandan aşırı ve yıkıcı isteklerle, diğer yandan ise, anne-baba ve toplumun benliğe mal edilmiş kısıtlamalarıyla sıkıştırıldığını belirtir. Erikson'un tanımladığı sekiz gelişim döneminin bir bölümü Freud'un gelişim dönemleri ile paralellik göstermektedir. Bu dönemlerin, olumlu ve olumsuz boyutlar içerdiği ve her birinin kendine özgü bunalımlarıyla belirlendiğini; ayrıca, içinde yaşanılan toplum ve kültürden oldukça fazla etkilendiğini belirtmiştir. Erikson'un gelişim kuramını Freud'unkinden ayıran en önemli özellik, Erikson'un çevresine güvenemeyen bir bebeğe eğer bir sonraki gelişim döneminde ilgi ve bakım sağlanırsa insanlara güven geliştirebileceğini öne sürmesidir.[11,12]

Mahler'in ebeveyn çocuk ilişkileri konusundaki görüşleri de oldukça önemlidir. Mahler, Sigmund Freud'un klasik psikanalitik kuramından ayrılmadan çocuğun yaşamının başlangıcındaki ilk 36 ayı belli bir sistematikte ele almıştır. Özellikle "*İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu*" kitabı çocuğun

gelişimi ve ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki konusunda ayrıntılı bir psikanalitik bakış açısı sunar.[13] Mahler'e göre, insan yavrusunun biyolojik doğumu ile psikolojik doğumu eşzamanlı değildir. Biyolojik doğumun dramatik, gözlemlenebilir ve sınırlarının kesin olduğunu; psikolojik doğumun ise, yavaş bir şekilde gelişen ruhsal bir süreç olduğunu öne sürmüştür. Ayrıca, babanın bebeğin, ilk kez anne dışındaki birinin varlığından haberdar olmasını sağladığını belirtmiştir.[14]

Winnicott'a göre, çocuk yaşamının başlangıcında bütünleşmemiş, zamanda ve mekânda dağınık deneyimler yaşar. Bu deneyimlerin kendilik çekirdeğini oluşturduğunu söyler.[15] Çocuğun annesi ile kurduğu ilişki ve annenin sağladığı çevre içinde, çocuğun kendilik bütünleşmesinin ve gelişmesinin sağlandığı öne sürülür. Bunun sonucunda, çocuğun kendini bütünleşmiş bir şekilde algılaması ve kendilik duygusunu geliştirmesi annenin çocuğa sunduğu "kucaklayıcı çevre" sayesinde gerçekleşir. Annenin çocuğuyla ilgili bütünleşmiş tasarımlarının ise, çocuğun giderek kendi bütünlüğünü kavramasına yol açacağı belirtilir. Annenin çocuğun ihtiyaçlarına eş duyumlu yanıtlar vermesi ile çocuğun tutarlı bir kendilik duygusu geliştirebileceği ve bunun, çocuğun iç dünyasının oluşmasında önemli bir rol oynayacağı vurgulanmıştır. Winnicott, çocuğun yaşadığı "tüm güçlülük" deneyimini, eş duyumlu olarak ihtiyaçlarının karşılanması ve kendini her türlü tatminin kaynağı olarak algılaması olarak belirtir.[15]

Anna Freud'a göre, bir çocuğun gündelik davranışları ve semptomatolojisi anne-babasının bakımına ya da ihmaline, sevgi ya da sevgisiz yaklaşımına, çocuğa değer vermesine ya da çocuğu aşırı eleştirerek küçümsemesine; bunun yanı sıra, anne-babanın aile yaşamındaki düzen ya da düzensizliğine bağlıdır.[16] Ayrıca Anna Freud, annenin mizaç değişikliklerinin çocuk üzerinde önemli bir etki yarattığı da öne sürmüştür.[16]

Çocukluk dönemine psikanalitik çerçevede farklı bir bakış açısı getiren kuramcılardan birisi de Melanie Klein'dir. Temelde Sigmund Freud'un klasik psikanalitik kuramının izinde olan Klein, çocuklarla sürdürdüğü ve içselleştirilmiş nesnelere odaklandığı çalışmaları ile psikanalitik kurama farklı bir boyut getirmiştir.[11] Klein, insan yaşamında ilk yılın ruhsal gelişimin en belirleyici dönemi olduğunu öne sürmüştür. Melanie Klein ile başlayan ve ondan etkilenen birçok kuramcı nesne ilişkileri kuramına günümüzdeki şeklini vermiştir. Nesne ilişkileri kuramına göre, dürtüler bir ilişki içinde belirlenir ve ikisi birbirinden soyutlanamaz. Bazı nesne ilişkileri kuramcıları ise, dürtülerin gerilim boşaltma amacıyla değil, nesne (insan) arayışı doğrultusunda ortaya çıktığını öne sürerek kuramsal görüşlerini daha öteye taşımışlardır. [11]

Kohut'a göre, çocuğun normal bir gelişim süreci için anneden gelen onaylayıcı tepkiler çok önemlidir ve çocuğun kendisini değerli hissetmesini sağlayıcı bir etkisi vardır. Ayrıca, annenin aynalama (mirroring) tepkisi vermemesi durumunda, çocuğun bütünlük duygusunu sürdürmesi ve kendisine yönelik saygısını korumasında güçlükler yaşayacağını öne sürmüştür. Çocuğun bütünlüğünü koruyamaması durumunda ise, umutsuzluk duygusu içinde kusursuz olmaya çalışarak anne-babasını etkilemeye çalışacağını belirtmiştir.

Bağlanma Kuramı Çerçevesinde Okul Öncesi Çocuk

Bağlanma, doğumla birlikte başlayan ve temel olarak 0-3 yaş arasında şekillenen bir süreçtir. Hatta henüz kanıtlanamamakla birlikte, doğum öncesinde başladığı da belirtilmektedir. Bowlby bağlanma kuramı çerçevesinde, türe özgü davranış örüntülerini ve yaşam boyu duygusal gelişim sürecini açıklamıştır. Temel olarak bu süreç, yeni doğan bebeğin hayatta kalma şansını artırma güdüsü ile şekillenir. Bu dinamik, çocuk ile onu büyütenler arasındaki ilişkiyi yansıtır. Bağlanma kuramı, duygusal ve kişilik gelişimi ile bu süreçlere dayanan bireysel farklılıkları anlamak açısından zengin bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.[23,24] Bowlby, çocuk ile anne (ya da temel bakım veren kişi) arasında bağlanmanın oluşması için temel etmenleri şu şekilde belirtmiştir: a) insanları ve hareket eden nesnelere tercih etmeye yönelim, b) daha sık gördüklerini diğerlerinden ayırt etmeyi öğrenme, c) tanıdıklarına yaklaşma ve tanımadıklarından uzak durma, d) istenen sonuçları getiren davranışları diğerlerinden ayırt etme ve artırma.[23,24]

Ainsworth ve arkadaşları, Bowlby'nin bağlanma kuramını temel olarak üç farklı tipte bağlanma örüntüsü tanımlamışlardır.[25] Bunlardan ilki, güvenli bağlanma örüntüsüdür. Bu durum için eğer, bebeğin temel gereksinimlerine zamanında karşılık verebilen bir bakıcı varsa bu durumda bebek, oyun oynamak ya da keşfe çıkmak için kendisini güvende hisseder. Temel bakım veren kişi ile kurulan bu tür güvenli bir bağlanma örüntüsü bebeğin uyumunu sağlamaktadır. İkincisi ise, kaygılı/kararsız bağlanma örüntüsüdür. Bakım veren kişinin bebekten gelen sinyallere tutarsız karşılık verdiği ya da zamanında karşılık veremediği durumlarda ise, bebekte kaygılı/kararsız bağlanma örüntüsünün ortaya çıkabilir. Üçüncü bağlanma örüntüsü ise, kaygılı/kaçıngan tarzıdır. Durumda ise, bakım veren kişinin bebeğin gereksinimlerine karşı tutarlı olarak tepkisiz kalması ve bunun sonucunda da, bebeğin bakıcısına kaygılı/kaçıngan tarzda bağlandığı belirtilmektedir.[25]

Temel bağlanma süreci, anne ve çocuk arasındaki ilişki olarak ele alınmakla birlikte bu süreçte babanın rolünün önemi de yadsınamaz.[26] Bu süreçte babanın hem doğrudan hem de dolaylı etkisinden söz etmek mümkündür. Doğrudan etki, babanın bebekle kurduğu ilişkiyi içerirken; dolaylı etki olarak, anne-baba arasındaki ilişki ve bu ilişkiden etkilenen annenin, bu durumu bebeğiyle kurduğu ilişkiye yansıtması olarak açıklanabilir. Bowlby, annesiyle arasında duygusal bir ilişki gerçekleştirmiş olan küçük bir çocuğun eğer anneden ayrılırsa bu durumun çocuğun kişilik gelişimi için oldukça zararlı olacağını belirtmiştir. Bunun nedeninin, ayrılığın yoğun bir libido talebi ve yoğun bir nefret duygusu oluşturmasından kaynaklandığını öne sürmüştür.[26]

Anne-Babanın Okul Öncesi Çocukları İle İlişkileri

Son yıllarda, aile içinde babaların rolünde pek çok değişiklikler olmaktadır. Batı dünyasındaki çekirdek ailede, anne ve babalar eskiye oranla çok daha fazla beraber vakit geçirmekte ve rolleri arasında farklılıklar daha az görülmektedir.[17] Hem çocuğun hem de ebeveynin mizaç özellikleri, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkileri etkilemektedir.[18] Özellikle, anne ile çocuk arasında kurulan ilişkinin, annenin ve çocuğun genel mizaç özelliklerinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Baba çocuk ilişkisinde ise, babaların çocukları ile ilgilenmesi konusunda tarihsel ve kültürel olarak pek çok farklılıklar olduğu belirtilmektedir.[19] Anneler ve babalar doğaları gereği, çocuklarıyla ilgilenme ve bu ilgilerini gösterme tarzları açısından birbirinden farklıdırlar. Genellikle annelerin, okul öncesi çocuklarının günlük ve rutin bakımları ile daha fazla ilgilenirken; babaların ise, çocukları ile daha çok oyun ve/veya spor aktiviteleri yaptıkları söyleniyor. Bunun yanı sıra, bu aktivitelerin, baba ile çocuk arasında güvenli bir bağ kurulması açısından oldukça önemli olduğu da belirtilmiştir.[20] Ayrıca, ilgili olan babaların okul öncesi çağıdaki çocuklarında anaokulu ya da kreşte daha az davranış problemi görülmüştür.[21]

Winnicott ise, oyun oynamanın güveni içerdiğini ve başlangıçta bebek ile anne figürü arasındaki ilişkiden kaynaklandığını belirtmiştir. Yaşamının erken döneminde bebeğin neredeyse mutlak bir bağımlılık durumu içinde olduğu ve anne figürünün kendisine uyum göstereceğine kesin gözüyle bakacağını öne sürmüştür.[15]

Ailenin temel işlevleri arasında, çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal alanlardaki gereksinimlerini karşılayarak sağlıklı bir birey olarak yetişmesi yer almaktadır. Özellikle okul öncesi dönemde çocuğun gelişimi, çevredeki faktörlerden oldukça fazla etkilenir. Günümüzde, okul öncesi çocuklar ailelerinin

dışında çevrelerindeki pek çok farklı kişiyle, farklı olaylarla, değişik uyaranlarla etkileşim içindedirler. Anne-babanın çocuklarına rehberlik yapması ve kurallar koyması, çocuklara doğru ile yanlış ve kabul edilebilir ile edilemez davranışlar arasındaki farkı ayırt etmelerinde yardımcı olur.[21] Ebeveynlerin çocuklarına uygun şekilde sınır koymaları, çocuğun yargılama becerisinin ve vicdanının gelişmesini sağlar. Ayrıca, çocuğun çevresini, olayları anlaması ve öğrenmesi sürecine de yardımcı olur. Çocuklarına uygun şekilde sınır koyabilen anne ve babaların, sadece çocuklarının gelişimine yardımcı olmadıkları; bunun yanı sıra, çocuklarının tehlike içeren durumlarla karşılaşma olasılıklarını da azalttıkları belirtilmektedir.[21]

Çocukların kimlik gelişiminde cinsiyet kavramı da önemli bir yer tutar. Çocuklarda cinsiyet kavramını oluşturken, öncelikle kendilerini erkek ya da kız olarak anlamayı öğrenirler. Cinsiyet rolünü nelerin oluşturduğuna ilişkin kavramlar geliştirirler. Daha sonra da bunlara uygun davranışları benimserler. Cinsiyet rolü ise kız ve erkeklerin nasıl olması gerektiğine dair düşünceleri içerir. Anne babaların rollerini incelediğinde, çeşitli yollarla çocuklarında cinsiyet konusunda basmakalıp fikirlerin oluşuma katkı sağladıkları görülmüştür.[17]

Bilindiği gibi, benlik algısının oluşumunda en önemli devre çocukluktur. Bu dönemde yaşanan olaylar kişinin kendi hakkındaki yargı ve değerlerini oluşturur. Benlik algısının sağlıklı bir biçimde gelişmesi yolunda destek görmeyen bir çocukluk dönemi, ergenlik başlangıcından itibaren benlik algısında büyük olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.[22] 0-6 yaş arasında yaşanan deneyimler, öz-yeterlik ve özsaygının yani genel benlik algısının temelini oluştururlar. Özyeterlik bireyin kendisi ile ilgili olarak özde-içte neler hissettiği ile ilgili bir terimdir. Öz saygı ise bireyin başkalarının onun hakkında neler düşündüğü ile ilgili hissettiklerini içerir. Bu nedenle benlik algısının sağlıklı oluşumunda ebeveynlerin, bakıcıların, diğer aile bireylerinin, öğretmenlerin, komşuların ve hatta televizyonun rolü vardır denilebilir.[22]

Gelişim Dönemleri Açısından Anne-Baba-Çocuk İlişkileri

Anne babanın çocukları ile ilişkileri, çocuğun yaş dönemi açısından farklı özellikler içermektedir. Okulöncesi dönem, çocuğun anne babasına en çok bağımlı olduğu dönemdir. Ancak okulöncesi dönemin kendi içinde de önemli farklılıklar gösteren alt dönemleri vardır. Bu dönemler aşağıda tek tek ele alınıp incelenecektir.

0-18 Ay Çocuğu İle Ebeveynleri Arasındaki İlişkiler

İnsan yaşamındaki her değışiklik bir uyum süreci gerektirmektedir. Evlenmek, yeni bir yaşam tarzı, sorumluluklar ve birçok değışikliği beraberinde getiren hemen hemen herkes için “stresli” bir yaşantıdır.[27] Evlilikle birlikte yaşanan değışikliklerin en önemlileri arasında ise, çocuğun doğumu sayılabilir. Çocuğun doğumu ile birlikte hem annenin hem de babanın ebeveynliğe uyumu oldukça önemli bir süreçtir.[28] Çocuğun doğumu ile yaşamının ilk .,5 yılı arasındaki dönem birçok kuramcı açısından farklı kavramlarla açıklanmakla birlikte, üzerinde durulan temel nokta bu dönemin önemidir.[10]

Freud’a göre, yaşamın ilk 18 ayı oral dönem olarak adlandırılır. Oral dönemde çocuğun yaşamı algılaması ağız ile başlar. Bu süreçte ağız, dudaklar ve dil duyarlı bölgelerdir. Bu dönemde çocuk anneye bağımlıdır ve bu dönemde yaşayacakları olumsuz yaşam olayları oral bir kişilik geliştirmelerine, yani basitçe söylemek gerekirse “bağımlı kişilik” geliştirmelerine neden olabilir.[12,29] Ayrıca bu dönemde annenin bebeği memeden kesmesi ve beslenmeyle ilgili yaşanacak ciddi sorunların, çocukta oral kişilik özelliklerinin gelişmesine neden olabileceği belirtiliyor.[11]

Margaret Mahler, Freud’un kuramından ayrılmadan Anayol Psikanalize önemli katkılarda bulunmuştur. Bu sürece genel olarak “ayırılma-birleşme” (separation-individuation) adı verilir.[11,13] Mahler’e göre, yaşamın başlangıcındaki ilk altı ay sırasıyla “normal otistik” ve “normal ortak yaşamsal” dönemlerden oluşur. Normal otistik dönemde, bebeği varsanısal arzu doyumunu için kendisine yeterli olduğu ve somatopsişik düzeneklerle homeostatisi sağladığı belirtiliyor. Zamanla bebeğin gelişiminde kendi içsel nesnesinden dışarıdaki gereksinim bağlantılı nesneyi yani anneyi fark ettiği; böylece, normal ortak yaşamsal dönemin başladığı söyleniyor. Yavaş yavaş fizyolojik ihtiyaçların psikolojik arzular haline gelmeye başlaması ile birlikte duygulanımların nesne bağları kurularak nesne imgesinin sınırları ortaya çıkmaya başlıyor. Mahler, normal otistik ve normal ortak yaşamsal dönemlerin, “ayırılma-birleşme” döneminin gerekli öncülleri olduğunu belirtmiştir. Altıncı aydan itibaren başlayan bu dönem dört alt döneme ayrılarak otuz altıncı aya kadar devam eder.[14] Ayrıca Mahler, babanın, anne ve çocuk arasında kendilerinden farklı bir objenin varlığını algılamasını sağlayarak, onların “ortakyaşamsal” (sembiyotik) bir ilişkiden çıkmalarına yardımcı olduğunu belirtir. Böylece babanın, bebeğin, ilk kez, anne dışındaki birinin varlığından haberdar olmasını sağladığını öne sürer.[13]

Kaplan, çocuğun 0-18 ayı arasında önce emeklemeye sonra yürümeye başlaması bağımsızlaşması ve güven duygusu oluşturmaya başlaması açısından önemli olduğunu belirtmiştir.[26] Çocuğun yaşamının ilk 1-1,5 yılında yürümeye başlaması ile süt çocuğu olmaktan çıkarak karşılaşabileceği zorlukları aşmayı becermeye ve bir şeyler yapabilmesinin büyük coşkusu içine girer. Bu dönemde, anne-babanın da, kendilerini çocuğun coşkulu havasına kattırdıkları söylenir.[26]

Erikson ise, bu dönemi temel güvene karşı güvensizlik olarak adlandırır. Bebeklerin yaşamlarının ilk bir-bir buçuk yılında tamamen çevrelerindeki insanlara bağımlıdırlar. Bu dönemde bebeğe yeteri kadar ilgi ve sevgi gösterilmesi, gereksinimlerinin karşılanması ya da ağladığı zaman bunu kimsenin önemsememesi kişilik gelişiminin ilk dönüm noktasını oluşturur. Yani, yaşamının ilk dönemlerinde tamamen çevresine bağımlı olan bebeğin ihtiyaçlarının yeterince karşılanması durumunda temel güven duygusunun oluşacağı; bu çocuklar için dünyanın iyi bir yer, insanların sevecen olduğu ve başkalarına yaklaşımda bir sakınca olmadığı söyleniyor. Buna karşın çocuğun ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması durumunda ise, temel güvensizlik duygusunun gelişeceği belirtilir. Bu çocukların yaşamlarına yabancılaşma ve içe kapanma kalıbıyla başladıkları; sonuçta da ne kendilerine ne de başkalarına güvenecekleri vurgulanıyor.[10,12]

Bowlby'nin Bağlanma Kuramına göre ise, bu dönem bağlanmanın oluşumu için çok önemli bir dönemdir. Eğer bu dönemde bebek ile anne (ya da temel bağlanma figürü) arasında sağlıklı bir ilişki kurulursa çocuğun güvenli bağlanması sağlanır.[10,23,34] Bağlanma Kuramına göre bazen annenin, sadece bebekle ilgilenerek baba için yer ayırmadığı, ya da tam tersi olarak, baba üzerine yoğunlaşarak, bebeği yalnız bırakabildiği görülmektedir. Ancak annenin, bebek ile babanın ilişkide olabilmesine fırsat verirken; aynı zamanda da kendisinin hem bebek hem de baba ile yakın ilişki içinde olabilmesinin daha sağlıklı bir yapı olacağı belirtilmektedir. Baba ise, anne ile bebeğin yakınlığını tolere ederken, anne ile ilişkisine devam etmeli ve bebek ile de iletişim içine girmeye çalışmalıdır.[30]

Nesne ilişkileri kuramcıları, insanlar arası ilişkilerin içselleştirilmiş (internalized) imgelerine dönüştürülerek yaşandığını belirtirler.[11] Çocukların gelişimleri sürecinde, sadece ilişki içinde oldukları insanları içselleştirmedikleri, bunun ötesinde "ilişkilerin kendisini" iç dünyalarına mal ederek yaşadıkları öne sürerler. Emme süreci bebek açısından sıcak ve olumlu bir yaşantıdır. Bebek bu süreçte, kendisini, annesini ve emzirilmenin yaşattığı duyguları olumlu bir yaşantı olarak algılar. Bunun tersi bir durumda yani acıktığında

annesinin yanında olmaması durumunu ise olumsuz bir yaşantı olarak algılar. Bu durumda, onunla ilgilenmeyen annesini ve engellenmiş olarak kendisini olumsuz olarak algılamak; aynı zamanda da, korku ve kızgınlık gibi duygular yaşar. Bebek tarafından annenin içselleştirilmesi, emme sırasında annenin varlığından kaynaklanan fiziksel uyarılarla başlar. Bu kuram çerçevesinde, bebeğin yaşadığı birbirine zıt yaşantıların zaman içinde, bebeğin kendi imgesi (ben), objenin imgesi (anne) ve ikisi arasında oluşan duyguları içeren ilişkilerin karşıt yönleri olarak içselleştirildiği öne sürülür. [11]

18 Ay - 3 Yaş Çocuğu İle Ebeveynleri Arasındaki İlişkiler

Çocuğun gelişiminin ikinci dönemi olarak düşünebileceğimiz bu dönem de farklı kuramcılar açısından incelenecek olursa;

Sigmund Freud, bu dönemi anal dönem olarak adlandırır. Bu dönemde anal bölge önem kazanır. Çocuğun tuvalet eğitimi aldığı dönemdir. Eğer bu dönemde anne-baba tarafından katı bir tuvalet eğitimi verilir, baskıcı bir tutum sergilenirse, bu durumun “anal kişiliğe”, yani aşırı düzenli, inatçı gibi özellikleri olan bir kişilik oluşmasına neden olacağı belirtilir.[10,11]

Erikson bu dönemi, özerkliğe karşı utanma ve şüphecilik olarak adlandırır.[10] Eğer anne-baba ve çocuk arasında sağlıklı bir ilişki sürdürülürse çocuğun bu dönemi özerklik duygusu ile tamamlayacağı belirtilir. Buna karşın, bu dönemde aşırı koruyucu bir anne baba çocuğun bu dönemdeki gelişimini engelleyerek çocuğun utanç ve şüphe duygusu geliştirmesine neden olabilir. Bağlanma kuramı açısından inceleyecek olursak, bu dönem açık seçik bağlanma dönemi olarak belirtilir. 18.aydan itibaren ayrılık kaygısı yaşamaya başlayan çocuk bu dönemde annesinden ayrıldığında kaygı duyar ve ağlar. Bebeğin bu durumla başa çıkmasına yardımcı olan anne, çocuğun güvenli bağlanmasını sağlayabilecektir.[10,11]

Mahler, “ayrılma-birleşme” döneminin sonunun, klasik yapısal psikanalitik kuramdaki ego gelişiminin tamamlanması sürecine denk geldiğini belirtiyor.[13] Bu dönemdeki gelişimin optimal ve normatif olarak sürmesi sonucunda, egonun hammaddesi olan sürekli ve yansız kendilik ve nesne temsilleri oluşuyor. “Nesne sürekliliği”nin gelişimi ile birlikte çocuk tarafından nesne (anne) ile ilgili “iyi” ve “kötü” özellikler birleştirilerek ortak bir temsil oluşturuluyor. Bu dönemde çocuğun konuşmaya başlaması ile iletişimin hızlanması ve karmaşıklaşması da ortaya çıkıyor. 24 ile 36 aylar arasındaki “ayrılma-birleşme” döneminin son alt dönemde iki önemli kriz noktası vardır. Bunlardan ilki tuvalet eğitimidir, ikincisi ise, cinsiyet farklılıklarının ayırt edilmeye

başlanmasıdır. Mahler'e göre, tüm bu gelişimlerin sağlıklı bir şekilde geçilmesi ile "ayrılma-birleşme" döneminin sonunda çocuğun anneden ayrılması beklenir. Eğer bu gerçekleşmezse sağlıklı bir gelişme olduğu ve çocukta bağımlılığın ortaya çıkacağı öne sürülmüştür.[13] Mahler, çocuğun anneye karşı olan ikircikli (ambivalent) duygularının, annenin davranışlarından bağımsız olarak çocuğun iç dünyasından kaynaklandığını belirtir. Çocuk bu ikircikli duygularını anneye yansıtır ve anne bunlarla uğraşmak zorunda kalır. Ayrıca, 24 ile 36 aylar arasında Mahler'e göre, "yeniden yakınlaşma" krizi ortaya çıkar. Çocuğun bireyselleşmesi; bunun yanı sıra, bireyselleşme sürecindeki tutarlılık, bütünlük, süreklilik, esneklik ve sağlamlık bu krizin başarılı bir şekilde atlatılmasına bağlıdır. Çocuğun anne ile yaşadığı çift eğimlilik krizinden kurtulamaması, bağımlılık ile sağlıklı ayrılma arasında gidip gelmesine neden olabilir. Bu gidip gelmenin kişilikteki önemli bir çatışma olacağı; bunun sonucunda da çocuğun kendisi ve dünya hakkında tutarlı ve barışık bir duruşa ulaşmasını engelleyeceği belirtiliyor.[13]

Mahler'e göre, "ayrılma" ve "birleşme" birbirini tamamlayan iki gelişim olarak düşünülmüştür. Ayrılma, çocuğun anneye ortakyasamsal birleşme durumundan çıkmasını belirtir. Birleşme ise, çocuğun kendi ayırt edici bireysel özelliklerini üstlenmesini sağlayan başarıları ifade eder. Ancak bu süreçte, çocuğun bireyselleşmesine müdahale eden, yanından hiç ayrılmayan ve onu çocuksu olmaya zorlayan bir anne, çocuğun bilişsel, algısal ve duygusal işlevlerinin gelişmesinde geriliğe yol açabilir.[14]

3-6 Yaş Çocuğu İle Ebeveynleri Arasındaki İlişkiler:

3-6 yaş arasındaki çocuğun anne-babası ile ilişkileri yeni bir döneme girer. Bu dönemin özelliklerini inceleyecek olursak; Freud bu dönemi fallik dönem olarak adlandırır. Bu dönem psikoseksüel gelişim dönemidir.[31] Çocuğun ilgisi cinsel bölgeye odaklanmıştır. Freud bu dönemde Oedipus kompleksinden bahseder. Çok temel olarak açıklayacak olursak, çocuğun karşı cinsten ebeveynine hissettiği duygulardır. Yani erkek çocuk annesine, kız çocuk ise babasına hayrandır ve ona karşı bir çekim hisseder. Eğer bu dönem sağlıklı bir şekilde tamamlanırsa çocuğun yetişkinlik döneminde karşı cinsle ilişkileri için olumlu bir temel oluşurken; bu dönemdeki gelişimin sağlıklı olarak tamamlanamaması karşı cinsle ilişkilerde sorunlara yol açabileceği belirtilmektedir. [31]

Erikson'ın gelişim kuramı açısından ise bu dönem, girişkenliğe karşı suçluluk duygusunun kazanıldığı bir dönem olarak açıklanır. Bu dönemde çocukla-

rın anne-babaları dışındaki insanlarla ilişkiye girmeye başladıkları ve sosyal etkileşim kurmaya çalışarak girişkenlik duygusu kazandıkları belirtilir.[10] Çocuklar diğer çocuklarla etkileşime girdikçe, sosyal bir dünyada yaşamının zorluklarıyla karşılaşır. Çocuklara diğer çocuklarla oynama şekilleri ve aralarında oluşabilecek çatışmaları çözüm yollarının öğretilmesi gerekir. Böylece, kendisine uygun oyun arkadaşları bulan, oyun ve diğer sosyal faaliyetleri öğrenen çocukta girişkenlik duygusunun gelişeceği öne sürülür. Eğer bu dönemde çocuk, sosyal ilişki kurmayı başaramazsa, suçluluk ve geri çekilme duygusu yaşayabilir. Bu çocukların amaçları olmaz ve sosyal ortamlarda pek girişkenlik gösteremezler.[10,11]

Bağlanma kuramı açısından ise, 0-3 yaş arasında gelişen bağlanma döneminin sonuna gelmesi ile birlikte çocuğun anne-baba ile olan temel bağlanma ilişkisi temelinde dış dünya ile ilişkilerinin arttırması ve sağlıklı ilişkiler oluşturmaya çalışması dönemi olarak belirtilir.[10,24] Günümüzde, 3-6 yaş döneminde genellikle çocuğun ilköğretim öncesinde kreş, anaokulu ya da anasınıfı gibi bir eğitime başlaması gündeme gelmektedir. Özellikle, çocuklarının okula gitme zamanı yaklaştıkça ebeveynlerin kaygılarını kontrol etmeleri gerektiği belirtiliyor. Eğer anne-baba çocuklarının okula başlama sürecinde huzursuzlanacağına yönelik bir kaygıya kapılırlarsa, bu durum ebeveynlerin duygu, düşünce ve davranışlarını etkileyecektir. Bu nedenle çocuğun ilköğretim öncesinde kreş, anaokulu ya da anasınıfı gibi bir eğitime başlayacağı gün, aile üyelerinin sıradan bir günmüş gibi davranmaları, korkuyu çağrıştıracak ya da tetikleyecek davranımlardan uzak durmaları gerektiği vurgulanıyor.[32] Ebeveynin çocuğun anaokulunda geçirdiği süreç içinde olup bitenlerle yakından ilgilenmesi, çocuğu üzen ya da mutlu eden olayları onunla paylaşması da anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlayacaktır.[33]

Ülkemizde yapılan bir araştırmada, ayrılık anksiyetesinin gelişmesinde şu tip ebeveyn özelliklerinin etkili olduğu belirtiliyor: çocuğa aşırı düşkün, sorumluluk vermeyen, aşırı disiplin uygulayan, aşırı sınırlayan ya da ihmal eden; örnek olmak yerine sadece ve sürekli uyaran, güven vermeyen, suçlayıcı, fiziksel ya da ruhsal sorunları olan ebeveynler.[34] Bu tip ebeveynlik özelliklerinin, çocukların gelişim aşamalarını sağlıklı bir şekilde atlatamamasının yanı sıra, uyum sorunları geliştirmelerinden ve yaşamlarının ileri dönemlerinde ciddi psikopatolojilerin ortaya çıkmasından da sorumlu tutulmaktadır. [34]

Evliliğin Çocuğun Psikolojik Uyumunu Üzerindeki Etkileri

Toplumun en küçük birimi olan ailenin temel işlevleri arasında, çocuğun fiziksel, sosyal ve duygusal alanlardaki gereksinimlerini karşılayarak sağlıklı bir birey olarak yetişmesi yer almaktadır.[1-3] Aile, birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen karı-koca, ebeveyn-çocuk ve kardeşler alt sistemlerinden oluşmaktadır. Ebeveynlerin çocukla ilişkilerinin yanı sıra, ebeveynlerin birbiriyle ilişkilerinin de çocuk üzerinde oldukça fazla etkisi olduğu bilinmektedir. Ailedeki alt sistemler arasındaki ilişkilerin sağlıklı olduğu ve yıkıcı çatışmaların olmadığı ailelerde çocukların psikolojik uyum sorunları yaşamayacakları düşünülmektedir.[1-6]

Bu konudaki literatür incelendiğinde, ebeveyn desteği, denetlemesi ve ebeveynler tarafından kırıcı cezalardan uzak durulmasının önemi üzerinde durulduğu görülmektedir. Anılan bu faktörlerin olmaması koşulunda ise okulöncesi çocuk açısından, davranış problemleri, psikolojik sağlık sorunları, sosyal yeteneklerde sorunlar, olumsuz kendilik algısı gibi çocuk üzerinde oluşabilecek olumsuz etkilerden söz edilmektedir. Ancak bu olumsuz etkiler sadece okulöncesi dönemle sınırlı kalmamakta, bu dönemi takip eden dönemlere de aktararak çocuklar açısından, okul başarısızlığı, madde kullanımı, suça karışma gibi birçok olumsuz sonucun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.[4,27] Ebeveyn desteğinin fazla olduğu çocuklarda psikolojik uyumun ve okul başarısının arttığı; ebeveynlerin sert cezalandırma uyguladığı durumlarda ise, uyumun ve okul başarısının azaldığı; bunun tersine aile ilişkilerinde ortaya çıkan çeşitli sorunların veya çatışmaların ise, çocuğun psikolojik uyumunu olumsuz yönde etkilediğini belirtmektedir.[35]

Evlilik çatışması ile çocukların benlik saygıları arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmada evlilik çatışmasının, 8-9 yaş arası ilkököl öğrencisi kız çocuklarında benlik saygısı üzerinde olumsuz etkisi olduğu bulunmuştur.[27]

Literatürde eşler arasındaki uyum ile çocuğun uyumu arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmaların olduğu görülmektedir.[6,36-40] Ebeveynler arasındaki evlilik uyumu ile ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkinin çocuğun uyumu üzerindeki etkisinin bir arada incelendiği araştırmalar da bulunmaktadır.[7,27,41-43]

Bunun yanı sıra, evlilik ve ebeveynlik işlevleri ile çocuk davranışlarının birbirini etkilediği bir model öne sürülmektedir. Bu modelde, evlilik işlevlerinin, evlilik uyumu, çocuk yetiştirme konusundaki fikir uyuşmazlığı, ebeveynler arası agresyon; ebeveynliğin ise, disiplin, sıcaklık, kontrol, tutarlılık ve cezalar; çocuk davranışlarının ise, içsel ve dışsal sorunlar ile bağımsızlığı içer-

diği söylenmektedir. Evlilik işlevleri ve ebeveynliğin ayrı ayrı çocuğun davranışları üzerindeki doğrudan etkisinin yanı sıra, evlilik işlevlerinin ebeveynlik üzerinde ortaya çıkarabileceği değişikliklerin çocuğun davranışları üzerindeki dolaylı etkisi olabileceğinden de söz edilmektedir.[36] Başka bir deyişle, evlilik çatışması sonucunda çeşitli sorunlar yaşayan anne ve/veya babalar, çocuklarıyla ilişkilerinde de birçok sorun yaşayabilmektedirler. Ebeveyn ile çocuk arasında yaşanan sorunlar ise, çocukta bazı psikolojik ya da davranış sorunlarına neden olabilmektedir. Bu model çerçevesinde yapılan 26 araştırmanın incelendiği bir çalışma yapılmıştır. Bu araştırmaların hepsinde, evlilik ve ebeveynlik işlevleri ile çocuk davranışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuç olarak, evlilik işlevleri ile çocukların davranış problemleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.[36]

Ebeveyn işlevleri ile çocuğun uyumu arasındaki ilişkinin incelendiği diğer bir araştırmada ise, destekleme, denetleme ve disiplin gibi temel ebeveyn işlevleri ele alınmıştır. Çocuğun günlük sorunlarını çözmesine ebeveynin yardımı, çocuğun olumlu davranışlarını ve başarılarını övmeye ve ebeveynin çocuğa sevgi göstermesi destekleme içinde yer almaktadır.[28] Denetleme, çocuğun aktivitelerine süpervizyon, çocuğun okul ve arkadaş ilişkilerini takip etme, aile ve toplum kurallarına uymasını sağlama gibi etmenlerden oluşmaktadır. Disiplininin ise, fiziksel cezalar gibi zorlayıcı veya yanlış davranışları çocukla tartışma gibi zorlayıcı olmayan yöntemler gibi iki ana başlıkta toplanabileceği söylenmektedir. Araştırma sonucunda, ebeveyn desteği ve denetlemesinin olması ve ebeveynin zorlayıcı cezalardan uzak durmasının, çocuğun okul başarısını arttırdığı, davranış problemleri ve madde kullanımının olmamasını sağladığı; ayrıca psikolojik sağlık, kendilik algısı ve sosyal yetenekleri arttırdığı bulunmuştur.[28]

Evlilik Çatışmasının Okul Öncesi Çocuk Üzerindeki Etkileri

“Çatışma” sözlük anlamı olarak, bireylerin hem fiziksel hem sözel hem de psikolojik olarak karşı karşıya gelmesi şeklinde tanımlanır. Ayrıca çatışma, bir ya da birden çok kişinin, bir seçeneği tercih etmede zorlanması ve bu zorlanma sonucu karar verme mekanizmalarında ortaya çıkan bozulma olarak tanımlanır. Kişilerarası çatışmalar, bireylerin belli bir seçenek üzerinde anlaşamamaları ya da uzlaşmamaları sonucunda ortaya çıkar.[3] Çatışma, yaşamın ve toplumsal bir varlık oluşumuzun kaçınılmaz bir sonucudur. Çatışma kendi başına ne iyi ne de kötüdür. İyi ya da kötü olan, bireyin çatışma karşısında gösterdiği tepkidir. Çatışma yaşanmayan bir ilişki yoktur; fakat birçok aile,

mutluluğun ancak çatışma olmazsa yakalanabilecek bir duygu olduğunu düşünmektedir. Çatışma, yaşamın ve toplumsal bir varlık oluşumuzun kaçınılmaz bir sonucudur. Çatışma kendi başına ne iyi ne de kötüdür. İyi ya da kötü olan, bireyin çatışma karşısında gösterdiği tepkidir. O halde önemli olan, çatışmaya karşı yapıcı bir biçimde nasıl tepki gösterileceğini öğrenmektir. Çatışmaları yapıcı bir biçimde çözmek ise, çatışmanın nedenleri ve çatışma çözme ilkelerine ilişkin bir anlayışın geliştirilmesi ile başlar. Sağlıklı bir ilişkide olumluluk ve olumsuzluklar arasında denge sağlanmalıdır. Ailede çatışmaların yaşanmaması değil, nasıl çözüme kavuşturulduğu önemlidir. Çatışma, çiftlerin uyumunu olumsuz yönde etkilemekle birlikte sadece eşler arasında kalmayarak çocuklar üzerinde de olumsuz etkileri olabilmektedir. Birçok araştırmacı tarafından, ebeveynler arasındaki evlilik çatışmasının çocuğun psikolojik uyumunu etkileyen en önemli etkenlerden biri olduğu belirtilmektedir.[3,39,43-45]

Anne ve baba arasındaki evlilik çatışmasının okulöncesi çocuk üzerindeki etkileri düşünüldüğünde, kişilik gelişimi ve bağlanma açısından oldukça kritik bir dönemde olan çocuğun anne ve babası arasındaki çatışmadan birçok açıdan oldukça olumsuz bir şekilde etkilenebileceği söylenebilir.[3]

Evlilik çatışması ile çocuğun uyumu arasında doğrudan ve dolaylı iki tip ilişkiden söz edilmektedir. Evlilik çatışması ile çocuğun uyumu arasındaki doğrudan ilişkide, sık ve kolay çözülemeyen ebeveynler arası çatışma olduğu ve bu durumun, çocuk için olumsuz sonuçlar doğurduğu söylenmektedir. Ebeveynlerinin kendi aralarındaki çatışmalarını sağlıklı bir şekilde çözümlenemediğini; birbirlerine agresif ve düşmanca davrandıklarını gören çocuklar, kendi ilişkilerinde de benzer yolları denemektedir.[39] Daha da önemlisi, çatışmalarını çözümlenemedikleri açıkça görülen ebeveynlerin çocukları, kendi ilişkilerinde yaşadıkları çatışmaları çözmek için ebeveynlerini gözlemleyip model alma fırsatı yakalayamamaktadır. Çocukların duygularını ifade etmeyi öğrenmelerinin bir yolu, ebeveynlerini gözlemleyip model almaktır; ancak ebeveyn bunu başarılı bir şekilde yapamıyorsa çocuğa bir rol modeli olamaz. Evlilik çatışmasının, çocuğun benlik saygısını azaltma, depresyon ve anksiyete gibi içsel sorunların ortaya çıkmasına neden olma gibi olumsuz etkileri üzerinde de durulmaktadır.[39]

Sonuçta, ebeveynleri arasındaki evlilik çatışmasını gözlemlemenin çocuğun psikolojik uyumunu etkileyen bir stresör olduğu; diğer stresörler gibi evlilik çatışmasının da çocukların başa çıkma kapasitesini etkileyebileceği veya diğer stresörlerden farklı olarak çocuğun uyum kapasitesini zorlayabileceği belirtilmektedir. Çocuk tarafından gözlemlenmeyen evlilik çatışmasının ise, ebeveyn-

nin davranışları üzerindeki etkisi veya ebeveynde yol açtığı depresyon, anksiyete gibi olumsuz sonuçları nedeniyle çocuk üzerinde dolaylı bir etki yaratabileceğinden söz edilmektedir.[41] Ebeveynler arasındaki çatışmanın çocuk üzerindeki dolaylı olumsuz etkileri arasında, düşük ebeveyn desteği, çocuğa yeterli destek ve denetlemenin yapılmaması, fazla baskıcı olma, tutarsızlık ve fazla kontrol sayılmaktadır. Ebeveynin bu davranışları çocukta uyum sorunlarının yanı sıra, ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişki kalitesinin düşmesine de yol açabilmektedir.[41]

Evlilik çatışmasının hem çocuğun hem de annenin psikolojik uyumları red üzerindeki etkilerinin ve çocuğun algıladığı kabul- reddin incelendiği ülkemizde yapılan bir araştırmada çok önemli sonuçlar elde edilmiştir. Anne babası arasında çok çatışma olan çocukların psikolojik uyumlarının olumsuz olarak etkilendiği bulunmuştur. Benzer şekilde, evlilik çatışması, annelerin de psikolojik uyumlarının olumsuz olarak etkilenmektedir. Ayrıca, evli anneler, kavgalı oldukları eşleriyle birarada yaşadıklarından, çatışmadan kaçmamakta ve bunun sonucunda doğal olarak olumsuz etkilenmektedirler. Eşiyle yaşadığı çatışmadan olumsuz etkilenen annenin ise, çocuğuna karşı da daha olumsuz davranabildiği ve bunun sonucunda da, çocuğu tarafından daha red edici olarak algılanacaktır.[43]

Evlilik çatışmasının çocuk üzerindeki etkilerini incelerken üzerinde durmamız gereken başka bir konu ise, çocuğun eşler arasındaki ilişkiyi nasıl etkilediğidir. Evlilikte çiftlerin en fazla konuda tartıştıkları incelendiğinde ise, ilk sırayı para (para harcama, biriktirme vb.) ikinci sırayı ise çocukların (verilecek disiplin, kaç tane çocuk istedikleri vb.) aldığı belirtilmektedir.[47] Eşler arasında yaşanan yoğun evlilik çatışması hem eşler açısından hem de çocuklar arasında birçok olumsuz sonuca yol açmasına rağmen sorunun sadece çatışma yaşanmaması ile çözülemediği belirtilmektedir.[47]

Ebeveyn Boşanmasının Okul Öncesi Çocuk Üzerindeki Etkileri

Geleneksel olarak iki ebeveynin aynı evde yaşadığı (iki ebeveynli) aile yapısında yetişen çocuğun, boşanma sonrası tek ebeveyn ile yetişen çocuğa göre daha iyi bir ortamda yetişeceğinin öngörüldüğünü belirtiyor. Bu bakış açısına göre, hem anne hem de babanın çocuk için duygusal destek, pratik yardım, bilgi, rehberlik ve denetleme gibi alanlarda önemli birer kaynak oldukları belirtiliyor. Evde her iki ebeveyni ile birlikte yaşamasının çocuğun paylaşma, anlaşma ve uzlaşma gibi sosyal yetenekleri öğrenmesine yardımcı olduğu söyleniyor. Bu bağlamda, bir ebeveynin çocukla birlikte yaşamamasının çocuğun sosyal-

leşmesinde sorunlara yol açabileceği belirtilmektedir.[48] Birçok araştırmacı tarafından, anne ile baba arasında yaşanan ilişki sorunlarının çocuğun bağlanma sürecini olumsuz olarak etkilediği belirtilmektedir.[49-51]

Sonuç

Sonuç olarak, anne-babanın temel görevinin çocuğa optimum gelişme olanağı sağlamak olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum özetle, çocuğun bir birey olarak kendisini geliştirmesi için uygun koşulların oluşturulmaya çalışılması olarak açıklanabilir. Ancak bunun zıddı bir durumda yani anne-babanın çocuğa bu koşulları sağlayamaması durumunda ise, benlik duygusunu sağlıklı bir şekilde geliştiremeyen, bağımlılık ve güvensizlik duyguları geliştirebilen bir birey oluşmasına neden olunabilir. Ebeveynlerin çocuklarını kabul ya da reddetmelerinin çocukların psikolojik gelişimi ve sağlıkları için etkilerini inceleyen ülkemizde yapılan araştırmaların gözden geçirildiği bir çalışmada ebeveyn-çocuk ilişkisinin önemi vurgulanmıştır.[52]

Ebeveynlerin boşanması da çocuklar için oldukça zor ve stresli bir süreçtir. Boşanma sırasında çocukların kaç yaşında oldukları, birçok açıdan çok farklı sonuçlar doğurur ve ebeveynlerin bunların farkında olarak hareket etmeleri gerekir. Özellikle okul öncesi dönemdeki çocuk boşanmayı çok farklı şekilde algılayabilir. Hatta okul öncesi çağıdaki çocuklarda, anne-babalarının boşanması konusunda kendilerini suçlamaları ya da kendilerinin anne-babayı tekrar bir araya getirebilecekleri gibi hatalı düşünce tarzları görülebilir. Boşanma sırasında çocuğun yaşının durumun çocuğa açıklanması açısından oldukça önemi vardır. Açıklama çocuğun yaşına uygun olarak yapılmalıdır. Beş yaşın altındaki birçok çocuk “boşanma” kelimesini bilemeyebilir. Ancak çocuklar evde bir huzursuzluk olduğunun mutlaka farkındadırlar. Bu nedenle, birçok ebeveynin zannettiği gibi 5 yaşın altındaki bir çocuğa bu konuda bir açıklama yapmak gereksiz değildir. Konu çocukla “boşanma” kelimesi kullanılmadan ve çocuğun anlayabileceği uygun bir anlatım tarzı ile konuşulmalıdır. Çocuk açısından boşanmanın belirsizlikler, güvensizlik, endişe ve kaygılar gibi birçok sorunu beraberinde getirecektir. Bu süreçte tüm bu sorunlarla baş etmeye çalışan çocuk için, anne ve babası ile ilişkisi son derece önemli olacaktır. Çocukların boşanmaya uyum sağlama sürecini etkileyen en önemli etmenlerden birisinin, boşanma sonrasında hem annenin hem de babanın çocuklarıyla kurdukları ilişkinin kalitesi olduğu vurgulanmaktadır.[53]

Anne ve babaya düşen çocuğun gelişimi için çok önemli olan okulöncesi dönemde sağlıklı bir birey olarak gelişimini sağlamak için ellerinden geleni

yapmaya çalışmaktır. Yukarıda belli başlı kuramlar çerçevesinde açıklamaya çalıştığımız okulöncesi çocukluk dönemi farklı kuramcılar tarafından gelişim dönemleri çerçevesinde açıklanmaktadır. Farklı kuramsal modeller 0-6 yaş arasındaki okulöncesi çocukluk dönemini farklı adlandırsalar da, ortak noktalarının bu dönemin çocuğun sonraki gelişim ve yaşam dönemlerinde oluşturacağı etkilerin önemidir. Bu bağlamda, çocuk açısından yaşamının ilk yıllarında anne-babanın rolü tartışmasız olarak çok önemlidir. Okulöncesi dönemdeki çocuk ile anne-baba ilişkisinin sağlıklı olması çocuğun hem kişilik gelişimi hem de yaşamının sonraki dönemleri ve yetişkinlik yaşamı için önemli bir temel oluşturmaktadır. Ayrıca, çocuğun gelişimindeki en önemli adımlardan biri olan okul öncesi eğitim, çocuğun aileden ilk düzenli ayrılışı ve kendine ait ilk sosyal ortamı oluşturma deneyimidir. Okul öncesi eğitimde sağlıklı bir uyumun sağlanması, çocuk ve ebeveynler açısından oldukça önemlidir.

Hem anne-babanın çocukları ile hem de birbirleriyle kurdukları ilişkinin niteliği oldukça önemlidir. Çocukların yaşları ne kadar küçükse, ebeveynlerine olan duygusal ihtiyaçları da o kadar fazladır. Bu nedenle anne-babaların özellikle okul öncesi çağıdaki çocukları ile kurdukları ilişkiye özen göstermeleri çocuğun psikolojik gelişimi için olumlu sonuçlar ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Kaynaklar

1. Knauth DG. Predictors of parental sense of competence for the couple during the transition to parenthood. *Res Nurs Health* 2000; 23:496-509.
2. Stocker C, Ahmed K, Stall M. Marital satisfaction and maternal emotional expressiveness: links with children's sibling relationships. *Soc Dev* 1997; 6:373-385.
3. Vandewater EA, Lansford JE. Influences of family structure and parental conflict on children's well-being. *Fam Relat* 1998; 47:323-330.
4. Difilippo JM, Overholser JC. Depression, adult attachment and recollections of parental caring during childhood. *J Nerv Ment Dis* 2002; 190:663-669.
5. Heinicke CM, Guthrie D, Ruth G. Marital adaptation, divorce and parental-infant development: a prospective study. *Infant Ment Health J* 1997; 18:282-299.
6. Nomura Y, Wickramaratne PJ, Warner V, Mufson L, Weissman MM. Family discord, parental depression and psychopathology in offspring: ten-year follow-up. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2002; 41:402-409.
7. Öngider N. Anksiyete düzeyleri açısından boşanmış ve evli anneler ile çocuklarının incelenmesi. *Nöropsikiyatri Arşivi* 2011; 48:66-70.
8. Caughlin JP, Huston TL. A contextual analysis of the association between demand/withdraw and marital satisfaction. *Pers Relatsh* 2002; 9:95-119.
9. Nock SL. The divorce of marriage and parenthood. *J Fam Ther* 2000; 22:245-263.
10. Burger JM. *Kişilik (Çeviri. ID Sarıoğlu)*. İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2006.

11. Geçtan E. Psikanaliz ve Sonrası, 5. basım. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
12. Geçtan E. Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar. İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994.
13. Mahler MS, Pine F, Bergman A. İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu. (Çeviri. AN Babaoğlu). İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
14. Mahler MS, La Perriere K. Mother-child interaction during separation-individuation. *Psychoanal Q* 1965; 34:483-498.
15. Winnicott DW. Oyun ve Gerçeklik (Çeviri. T Birkan). İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
16. Freud A. Çocuklukta Normallik ve Patoloji (Çeviri. AN Babaoğlu). İstanbul, Metis Yayınları, 2003.
17. Shaffer DR. Social and Personality Development, 6th ed. Belmont, CA, Wadsworth, 2009.
18. Wamboldt MZ, Wamboldt FS. Role of the family in the onset and outcome of childhood disorders: selected research findings. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2000; 39:1212-1219.
19. Rothbart MK, Derryberry D, Posner ML. A psychobiological approach to the development of temperament. In *Temperament: Individual differences at the interface of biology and behavior* (Eds JE Bates, TD Wachs):83-116. Washington, DC, American Psychological Association, 1994.
20. Bowey J. Socioeconomic status differences in preschool phonological sensitivity and first grade reading achievement. *J Educ Psychol* 1995; 87:63-79.
21. Furstenberg FF. Fathering in the inner city. *J Fam Psychol* 1999; 24:143-185.
22. Demoulin DF. Addressing self-concept and reading needs of elementary children. *J Risk Issues* 1998; 98:34-41.
23. Bowlby J. Attachment and Loss: Vol.1. Attachment. New York, Basic Books, 1969.
24. Bowlby J. Attachment and Loss: Vol. 2. Separation, Anxiety and Anger. New York, Basic Books, 1973.
25. Ainsworth MDS, Blehar M, Waters E. Patterns of Attachment. Hillsdale, NJ, Erlbaum, 1978.
26. Bowlby J, Winnicott DW, Montessori M, Kaplan LJ, Bettelheim B. Çocukları Anlamak: Ailelere Çocuk Psikolojisi Elkitabı. (Çeviri. A Yazıcı). İstanbul, Gendaş, 1998.
27. Amato PR. Marital conflict, the parent-child relationship and child self-esteem. *Fam Relat* 1986; 35:403-410.
28. Amato PR, Fowler F. Parenting practices, child adjustment, and family diversity. *J Marriage Fam* 2002; 64:703-716.
29. Brenner C. Psikanalizin Temelleri (Çeviri. I Savaşır, Y Savaşır). Ankara, Hekimler Yayın Birliği, 1993.
30. Balint E, Mitchell J, Parsons M. Before I was I: Psychoanalysis and the Imagination. New York, Guilford Press, 1993.
31. Freud S. Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd (Çeviri. AN Babaoğlu). İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

32. Soysal Ş, Bodur Ş. Bir büyüme masalı: okul korkusu. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi* 2004; 13:234-236.
33. Miller L, Steiner D, Reid S, Trowell J, Holditch L. *Çocuğunuzu Tanıyın: 0-6 Yaş* (Çeviri. F Doruker). İstanbul, Altın Kitaplar, 2004.
34. Eremiş S, Bellibaş E, Özbaran B, Büküşoğlu ND, Altıntoprak E, Bildik T ve ark. Ayrılma anksiyetesi bozukluğu olan okul öncesi yaş grubu çocukların annelerinin mizaç özellikleri. *Türk Psikiyatri Derg* 2009; 20:14-21.
35. Lund LK, Zimmerman TS, Haddock SA. The Theory, structure and techniques for the inclusion of children in family therapy: a literature review. *J Marital Fam Ther* 2002; 28:445-454.
36. Jouriles EN, Farris AM, McDonald R. Marital functioning and child behavior: measuring specific aspects of the marital relationship. *Adv Fam Int Asses Theory* 1991; 5:25-46.
37. Jenkins JM. Marital conflict and children's emotions: the development of an anger organization. *J Marriage Fam* 2000; 62:723-736.
38. Grych JH. Children's appraisals of interparental conflict situational and contextual influences. *J Fam Psychol* 1998; 14:437-453.
39. Buehler C, Gerard JM. Marital conflict, ineffective parenting and children's and adolescents' maladjustment. *J Marriage Fam* 2002; 64:78-92.
40. McMahon SD, Grant KE, Compas BE, Thurm AE, Ey S. Stres and psychopathology in children and adolescents: is there evidence of specificity? *J Psychol Psychiatry* 2003; 44:107-133.
41. Fine MA. Helping children cope with marital conflict, divorce, and remarriage. *Psychother Pract* 1997; 3:55-67.
42. Woodward L, Fergusson DM, Belsky J. Timing of parental separation and attachment to parents in adolescence: results of a prospective study from birth to age 16. *J Marriage Fam* 2000; 62:162-174.
43. Öngider N. Evli ve boşanmış ailelerde algılanan ebeveyn kabul veya reddinin çocuğun psikolojik uyumu üzerindeki etkileri. (Doktora Tezi). İzmir, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
44. Fincham FD. Understanding the association between marital conflict and child adjustment: overview. *J Fam Psychol* 1994; 8:123-127.
45. Fincham FD. Marital conflict: correlates, structure and context. *Curr Dir Psychol Sci* 2003; 12:23-27.
46. Fincham FD, Grych JH, Osborne LN. Does marital conflict cause child maladjustment? directions and challenges for longitudinal research. *J Marriage Fam* 1994; 8:128-140.
47. Öngider N. Romantik ilişkilerde ve evlilikte sorunlarla başa çıkma. In *Bağlanma, Çift-Evlilik ve Aile Dinamikleri II* (Ed. T Solmuş):91-99. Ankara, Nobel Yayıncılık, 2010.
48. Amato PR. Children's adjustment to divorce: theories, hypotheses and empirical support. *J Marriage Fam* 1993; 55:23-38.
49. Walczak Y, Burns S. *Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri*, 2.Basım (Çev. İ Ersevimi). İstanbul, Özgür Yayınları, 2004.

50. Hazan C, Diamond LM. The place of attachment in human mating. *Rev Gen Psychol* 2000; 4:186-204.
51. Kesebir S, Özdoğan-Kavzoğlu S, Üstündağ MF. Bağlanma ve psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2011; 3:321-342.
52. Öngider N, Karadeniz G. Ebeveyn kabul-red kuramı (EKAR) üzerine Türkiye’de yapılan araştırmalar. *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakülte Dergisi* 2008; 1-2:73-102.
53. Öngider N. Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2013; 2:140-161.

Nilgün Öngider, Yrd. Doç. Dr., P.S.Yaşam Özel Aile Danışma Merkezi, İstanbul.

Yazışma Adresi/Correspondence: Nilgün Öngider, P.S.Yaşam Özel Aile Danışma Merkezi, İstanbul, Turkey.

E-mail: nongider@gmail.com

Yazarlar bu makale ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

The authors reported no conflict of interest related to this article.

Çevrimiçi adresi / Available online at: www.cappsy.org/archives/vol5/no4/

Çevrimiçi yayım / Published online 27Aralık/December 27, 2013; doi:10.5455/cap.20130527
